

ISSN 2411-2143

Серія: Історія. 2023. Вип. 43.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

ISSN 2411-2143 (print)

ISSN 2709-2453 (online)

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 8414 від 06.02.2004 р.*

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

СЕРІЯ:

ІСТОРІЯ

ВИПУСК 43

ВІННИЦЯ
2023

ЗМІСТ**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ**

Олександр Буравський, Ігор Власюк	
Розвиток санітарної справи на Волині в роки НЕПу (1921–1928 рр.)	9
Тетяна Перга	
Безправні євреї в УРСР у 1920-х – на початку 1930-х років: невідомі сторінки	16
Ігор Якубовський	
Спротив у середовищі уповноважених під час Голодомору 1932–1933 рр. (за матеріалами районних газет Київської та Чернігівської областей)	27
Надія Кіндрачук, Тетяна Мелещенко	
Місце українських національних мотивів у художній культурі УРСР: 1960-ті – 1970-ті рр. (на прикладі театрального та кінематографічного мистецтва)	35

ІСТОРІЯ ПОДІЛЛЯ

Геннадій Кучеров, Оксана Палилюлько	
Діяльність сільських «Просвіт» Подільської губернії у 1920–1922 рр. (за документами Державного архіву Вінницької області)	41
Тетяна Каросва	
Топонімічні практики в пострадянській Вінниці (1992–2022)	47

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Інна Ніколіна, Інна Мазур	
Теорії антропогенезу та їх еволюція в науковому дискурсі	54
Людмила Гуцало	
Становище римлянки у I столітті н. е.	63
Олексій Балух	
Північні волості Молдавії у зовнішній політиці Яна III Собеського (1683–1696 рр.)	68

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

Андрій Шевчук	
Судова влада Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.) у мемуарній літературі	80
Тетяна Кузнець	
Сторінки історії повсякдення Свято-Георгіївського монастиря за його документами його сучасника	90

Богдан Янишин

«Люди смертні, народи вічні»: національне питання в публіцистиці Михайла Грушевського періоду заслання **101**

Микола Стопчак

Повстання проти гетьмана П. Скоропадського й ліквідація Української Держави: сучасна вітчизняна історіографія **109**

РЕЦЕНЗІЇ

Іван Романюк, Богдан Романюк

Коріненко П. С. Земельне питання в історичній долі українського селянства. Погляд крізь віки: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2022. 552 с. **120**

Для авторів **122**

Олексій Балух

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: a.balukh@chnu.edu.ua

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-8091-8118>

Північні волості Молдавії у зовнішній політиці Яна III Собеського (1683–1696 рр.)

Анотація. *Мета* розвідки полягає у висвітленні на основі аналізу джерел і монографічної літератури воєнно-політичного становища північних теренів Молдавії (Чернівецької та Хотинської волостей) у період молдавських походів Яна III Собеського у 1683–1696 рр. **Методологія дослідження** базується на принципах конкретно-історичного підходу – історизму, об'єктивності, всебічності, цілісності і системності, а також на методах аналізу та синтезу, історико-порівняльного, проблемно-хронологічного. **Наукова новизна** полягає у комплексному дослідженні перебігу та наслідків збройного протистояння польсько-литовсько-козацьких та турецько-татарсько-молдавських військ на прикордонних з Польщею територіях Чернівецької та Хотинської волостей у 1683–1696 рр. **Висновки.** У другій половині XVII століття загострилося суперництво між Туреччиною і Польщею в Центральній-Східній Європі. Молдавія продовжувала залишатися у васальній залежності від Порту. Польський король Іван III намагався утримати Молдавію у сфері свого впливу, здійснюючи молдавські походи. На території Чернівецької та Хотинської волостей польські, литовські та козацькі війська, з одного боку, і турецько-татарські війська, з іншого, вели постійні військові дії, завдавши цим землям значних збитків, руйнувань і пограбувань. Хотинська фортеця перестала відігравати стратегічну роль, а її роль як форпосту на польсько-молдавському кордоні тимчасово занепала. Отже, буковинські землі стали ареною боротьби між Османською імперією та Річчю Посполитою, оскільки обидві країни протягом 1683–1696 років прагнули поширити свою владу на Молдавію, а відтак і на територію Північної Буковини.

Ключові слова: Молдавія, військово-політичні відносини, Річ Посполита, Османська імперія, Чернівецька і Хотинська волості, буковинські землі, Ян III Собеський.

Постановка проблеми. У 1683–1699 рр. у Європі розгорнулось масштабне протистояння між Османською імперією та Священною Лігою як союзу провідних європейських країн. На боці Ліги періодично воювала і Молдавія, землі якої стали одним із напрямків походів короля Речі Посполитої Яна III Собеського у 1683–1696 рр. Молдавська держава продовжувала перебувати у васальній залежності від Порту, але прагнула її позбутись. Далеко не останню роль у цих подіях відіграла територія північномолдавських волостей, яка стала плацдармом для молдавських походів. Війна завершилась поразкою Османської імперії і призвела до перерозподілу земель та впливу в Європі. Усвідомлення того, яку роль при цьому відігравали буковинські землі та які процеси відбувались тут у вказаний період, є важливим для розуміння ситуації, що склалась.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Упродовж останніх десятиліть дослідники чимраз більше звертаються до проблем, пов'язаних із воєнно-політичною історією Північної Буковини. Зокрема, окремі питання, що стосуються молдавських походів Яна III Собеського, ставали об'єктом наукових пошуків М. Марковича (Markowicz, 2013), Л. Семьонові (Семенова, 2006), О. Масана (Масан, 2005), В. Василевського (Wasilewski, 2002) та ін. Однак на сьогодні ще немає вичерпної монографії щодо порушеної проблематики. Для об'єктивного дослідження перебігу бойових дій та їх наслідків для регіону використано «Літопис Землі Молдавської» І. Некулче (Neculce, 1990), збірники молдавських документів (Bogdan, 1900; Hodoş, 1912), а також козацькі літописи (Величко, 1991; Скаба, 1971).

Мета статті – розкрити перебіг та характер бойових дій на території північних теренів Молдавії (Чернівецької та Хотинської волостей) у 1683–1696 рр., показати їх руйнівні наслідки для населення та економіки краю.

Виклад основного матеріалу. Після захоплення Османською імперією Поділля у 1672 р. у держав Центрально-Східної Європи постало питання боротьби з агресією Порту, у результаті якої Молдавія, зорема її північні волості, опинилися в її епіцентрі. Вона велася між Портою та Річчю Посполитою за молдавський господарський престол, а також Портою та державами «Священної Ліги» (антиосманська коаліція Габсбургської імперії, Польщі та ін., утворена 5 березня 1684 р. у Лінці) за владу у Східній, Південно-Східній та Центральній Європі. Так,

упродовж 80-х–90-х рр. XVII ст. Молдавія, зокрема її північні волості, перетворилася на сировинну базу для іноземних військ, на вимушеного союзника, а також – полем військових дій.

У 1683 р. розпочалася війна Османської імперії з Австрією, яку підтримала Річ Посполита. Загалом на початку війни сформувався два основних напрямки дій союзників: імперія Габсбургів воювала з османами в Угорщині, Річ Посполита зосередила свою увагу на Молдавії. У віденському поході на боці Порти у 1683 р. взяли участь також господарі Молдавії, Валахії і Трансильванії (Santacuzino, 1997, с. 238), незважаючи на невдалі спроби відкупитися. У похід разом із молдавськими військами на чолі з господарем Г. Дукою виступили декілька козацьких полків. Проте 12 вересня союзні війська, очолювані польським королем Яном III Собеським, розгромили османів під Віднем і перейшли у наступ, внаслідок якого 7–9 жовтня завдали поразки туркам під Парканами (Драгнев, 1987, с. 230–231).

Окрилений віденським успіхом, Ян III Собеський повинен був вирішити, як використати цю перемогу в своїй подальшій політиці. У війні з Портою амбіції польського монарха сягали значно далі, ніж повернення втрачених у 1672 р. Поділля та Правобережної України. Він розглядав можливість підпорядкувати Речі Посполитій Дунайські князівства, зокрема Молдавію, Валахію, Трансильванію і навіть Угорщину. Основою цих планів, безсумнівно, була династична політика, згідно з якою Ян III прагнув забезпечити успадкування польського престолу своєму старшому синові, князю Якубу (Wójcik, 1983, с. 355–356). Посадження Якуба Собеського на престол однієї з вищезгаданих країн посилювало б позиції молодого князя в майбутньому змаганні за владу в Речі Посполитій. Зокрема, пріоритет надавався сусідній з Річчю Посполитою Молдавії, забезпечення виходу до Чорного моря, що мало надолужити втрачену можливість розширення виходу до Балтійського моря та компенсувати втрачені землі на сході, захоплені Московією. У королівських планах захоплення Молдавії могло призвести до створення своєрідного буфера, який, відділяючи Кримське ханство від Туреччини, прискорив би розпад останньої (Marcowicz, 2013, с. 178–179). На нашу думку, завоювання молдавського трону мало також зміцнити позиції Яна III в самій Польщі, проте поразка Порти під Віднем не означала завершення війни, оскільки у османів було ще достатньо сил для її продовження. Також початок військових дій саме у Молдавії змусив би Порту стягнути туди значні турецько-татарські сили, що так само полегшило б становище австрійських військ, а опір османських сил на молдавських землях був добре організований, оскільки вони прагнули не допустити наближення польських військ до Валахії і переправ на Дунаї.

У цьому ж 1683 р. у самій Молдавії активізували свою діяльність партизанські загони. За словами молдавського літописця, вони, очолювані братами Бренеску, які належали до молдавських бояр, зайняли північнобуковинські землі з містом Чернівці, перетворивши їх на плацдарм для майбутніх нападів вглиб Молдавії та сусіднє Поділля (Neculce, 1990, с. 304; Масан, 2009, с. 41). Автор вважає, що це були збіднілі представники молдавського боярства, які здобували собі засоби для існування шляхом нападу і пограбування османських обозів та купецтва, які прямували до Кам'янця-Подільського, а їхня діяльність саме у північномолдавській Чернівецькій волості стала можливою, оскільки значна частина молдавських військ знаходилася поза межами держави у поході на Відень з господарем Г. Дукою і не могла завадити їм.

Найближчим військовим завданням польського короля після віденської перемоги стало загарбання Молдавії та забезпечення блокади османського гарнізону у Кам'янці-Подільську. Похід у Молдавію повинен був очолили экс-господар Стефан Петричейку, який емігрував у Польщу ще в 1673 р. Проте наявні в його розпорядженні військові сили були досить обмеженими. За деякими даними, у 1679 р. поляки видали платню лише для 680 «волохів», тобто молдаван (Трубчанінов, 2001, с. 29), які, очевидно, перебували у Польщі разом із С. Петричейку.

Напередодні свого вступу у війну з Портою Ян III Собеський здійснив вербування добровольців, які склали основу козацьких військ, направлених у Молдавію. Так, упродовж 1683 р. сформовано декілька козацьких полків чисельністю близько 5–6 тис. осіб (Чухліб, 2008, с. 164–165).

Військо С. Петричейку складалося з польсько-волоських кінних частин під орудою полковника С. Демидецького та козаків на чолі з гетьманом Степаном Куницьким. Виправа до Молдавії розпочалася восени 1683 р. У результаті спільних дій польсько-молдавських і козацьких частин С. Петричейку практично без бою захопив столичні Ясси. Розвиваючи успіх, основна частина війська на чолі з гетьманом С. Куницьким рушила на Буджак та розорила його (Neculce, 1990, с. 304–305; Дамьян, 2008, с. 98). Очевидно, вони не зустріли значного опору, оскільки підрозділи буджацьких татар разом з османською армією брали участь у війні зі Священною Лігою.

Незважаючи на успіхи С. Петричейку та С. Куницького, господар Г. Дука повертається до Молдавії, маючи усі підстави знову відновити втрачені позиції. Наприкінці грудня він з'явився у своєму маєтку в Домнештах, проте був несподівано атакований корогами А. Демидецького

.....
(Власова, 1980, с. 29). Літописець С. Величко також зазначав, що «Дука 25 грудня 1683 р. був схоплений у замку Домнешти, завезений у Львів, де згодом помер (31 березня 1685 р.)» (Величко, 1991, с. 290). Із Сучави його перевезли спочатку до Станіслава, а звідти конвоювали до королівського замку в Яворові поблизу Львова (Чухліб, 2009, с. 312). Так, молдавський господар Г. Дука та його прихильники бояри були схоплені та відправлені до Польщі.

Водночас польсько-молдавсько-козацьке військо, яке поверталось з Буджака, наздогнали турецько-татарські сили та перемогли їх у битві поблизу фортеці Тобак, яка відбулася між 30 грудня 1683 р. і 5 січня 1684 р. (Чухліб, 2009, с. 312). Після перших невдалих зіткнень із ворогом С. Куницький із козацькою кавалерією, покинувши піше військо, відступив до Ясс, а звідти рушив до Польщі. Після повернення з Молдавії наприкінці березня 1684 р. гетьмана С. Куницького внаслідок конфлікту між козаками вбили, а на його місце обрали Андрія Могилу, схваленого на цій посаді Річчю Посполитою (Wasilewski, 2002, с. 56).

Дослідник А. Жуковський, описуючи ці події зазначав, що «козацький генерал Кониський (також Куницький) боровся упродовж трьох днів проти 30-тисячної армії татар і турків, з яких 20 тисяч було забитих. Козаки примусили тоді молдавського і волоського воевод виступити проти турків» (Жуковський, 1991, с. 74–75). Отже, після кількох невдалих сутичок з османами козацькі війська змушені були відійти до Польщі.

10 січня 1684 р. господар С. Петричейку скаржився краківському каштеляну на те, що «татари перейшли Прут нижче Фальчину, вдарили на нас, били із семи гармат, проти них не можна було встояти, бо ціле козацьке військо без пороху було», а С. Куницький, який «прийшов в Ясси з кіннотою, сьогодні в Україну до Немирова рушив і мене самого з людьми залишив» (Чухліб, 2008, с. 168).

Зважаючи на небезпеку перебування у Яссах, С. Петричейку змушений був відступити до Сучави, очікуючи на допомогу від поляків. У лютому 1684 р. прибуло довгоочікуване підкріплення. Молдавський господар розраховував протриматися у Сучаві до прибуття короля Польщі, оскільки мав інформацію, що Ян III особисто готовий очолити виправу у Молдавію у 1684 р. (Трубчанінов, 2001, с. 30). Проте, отримавши звістку про наближення численних турецько-татарських військ, у квітні 1684 р. змушений був назавжди залишити Молдавію і оселитися у Польщі (Nesulce, 1990, с. 304–305). Так, планам С. Петричейку не судилося збутися, однак Чернівецька та Хотинська волості тоді сильно потерпали від перебування та постою іноземних військ.

До Польщі разом із екс-господарем емігрувало чимало молдавських високопосадовців і бояр, серед яких відомий нині молдавський літописець Мирон Костін, який обіймав важливі державні посади великого комиса, великого логофета, великого ворника та старости-пиркалаба. Автор поділяє думку П. Советова, що саме М. Костін був ініціатором і автором складання відомого звернення до польського короля у 1684 р. щодо переходу Молдавії у королівське підданство та звільнення країни за допомогою Польщі з-під ярма Туреччини (Советов, 2010, с. 69). У цій «супліці», датованій 25 липня 1684 р., молдавські бояри і духовенство просили короля Яна III про встановлення таких же феодальних порядків і прав, які має «шляхта польська в землях Корони та Литви», дозволити повернутися тим, хто в силу тих чи інших обставин покинули країну, заборонити військовим розорювати населення під час перебування коронних військ у Молдавії, а також боронити державу від османів (Bogdan, 1900, с. 151–152). Зокрема, у 5 пункті цього документу згадуються «люди робітні з держав (волостей – Авт.) Хотинської, Сороцької, Чернівецької, Дорохойської, яких наїзди татарські в тих часах на Поділлія і Покуття» змусили емігрувати (Bogdan, 1900, с. 152).

У цьому ж році новим молдавським господарем Порта призначає вірного султану Думітрашка Кантакузино. Молдавське боярство, яке підтримувало С. Петричейку, прагнучи зберегти своє матеріальне становище і втративши надію позбутися залежності від осман за допомогою польської зброї, змушене було підтримати нового господаря (Власова, 1980, с. 31).

Автор поділяє думку подільського дослідника С. Трубчанінова, що у 1684 р. вилазки польсько-козацьких військових загонів у Молдавію швидше нагадували опришківство, ніж військові дії (Трубчанінов, 2001, с. 30). За деякими даними нова молдавська виправа повинна була все ж відбутися наприкінці літа 1684 р. Зокрема, польський король мав план побудувати міст між Хотином і Жванцем через річку Дністер, перейти до Молдавії, бажаючи зробити себе господарем цієї провінції та Валахії аж до Дунаю, і якщо він виконає цей задум, то назавжди відокремить татар від турків, а також планував передислокувати у північномолдавські волості численну армію для усунення усіх комунікацій з Кам'янцем (Hodoş, 1912, с. 70). Проте у 1684 р. новий похід у Молдавію так і не відбувся, оскільки вирішено усі наявні сили кинути на відвоювання Кам'янця-Подільського (Спиральський, 2001, с. 177). Наприкінці серпня захоплено Жванець, що відкрило можливість для польської армії безпечно переправитися через Дністер. Щоб зміцнити переправу, у Жванецькому та Хотинському замках встановлено гарнізони та

розпочато будівництво мосту. На жаль, проливні дощі, а відтак і збільшення води у Дністрі, не дозволили полякам реалізувати задумане (Markowicz, 2013, с. 181–182).

А тим часом у липні 1685 р. у Молдавії Порта знову призначила нового господаря, яким став 70-річний боярин Костянтин Кантемір (1685–1693). Він був прихильником Ліги і таємно присягнув Валахії на послухенство та союз із християнськими країнами проти турків (Грицкан-Дідковський, 1996, с. 77). З метою налагодження відносин з Польщею він направив до поляків свого посла із запевненням про відданість християнам з боку господаря, просив про припинення розорень країни, а також радив сконцентрувати усю увагу коронних військ на взятті Кам'янця-Подільського, надавши їм інформацію про збирання на Пруті величезних запасів провіанту, які призначалися для забезпечення Кам'янецької фортеці (Власова, 1908, с. 39).

Польський король продовжував вважати, що захоплення Молдавії позитивно вплине на здобуття Кам'янця-Подільського, тому потрібно спробувати захопити хоча б північні волості держави. З метою залучення до молдавського походу більшої кількості воїнів, у 1685 р. коронний уряд профінансував оплату одній хоругві «волохів» з дітей молдавських бояр і трьох регіментів «семенів», які прийшли до Польщі разом із экс-господарем та стали на службу під орудою ротмістрів Христофора, Т. Стадкевича та С. Булюк-Баші (Трубчанінов, 2001, с.30). Молдавську експедицію у 1685 р. очолив великий коронний гетьман Станіслав-Ян Яблоновський. Польсько-литовські та козацькі війська у вересні цього року, переправившись через Дністер, рушили до Тисмениці, Тлумача, Черлениці, а далі через Снятин дісталися території Буковини, залишивши частину військ для прикриття учасників походу (Piątek, 2016, с. 115; Wasilewski, 2002, с. 111). Л. Семьонова також зазначає, що польсько-литовська армія «перейшла через Дністер і рушила незвіданим шляхом по Буковині» (Семьонова, 2006, с. 249). На думку автора, рухаючись до с. Бояни, війська С. Яблоновського повинні були пройти через м. Чернівці, яке межувало зі Снятином або його околицями. Очевидно, місцем форсування р. Прут вони обрали с. Жучка (нині частина м. Чернівці), де знаходилася зручна поромна переправа.

Переправившись через р. Прут 29 вересня, коронне військо рушило в напрямку до с. Бояни, діставшись його 30 вересня. Дізнавшись про розміщення неподалік османського табору, С. Яблоновський наказав спорудити поблизу Боян оборонний табір. Польська армія налічувала близько 16 тис. осіб, з яких 12 тис. – польське військо, 2 тис. козаків С. Палія та Гришка, близько 2 тис. литовців. Уранці 1 жовтня 1685 р. близько 30-тисяч татар і 15-тисячний турецький корпус, який очолював сераскер Сюлейман-паша, до складу якого входило і 5 тис. молдаван на чолі з К. Кантеміром та невелика кількість присланих валахів, наблизилися до польського табору (Wasilewski, 2002, с. 112, 120, 122). Турецько-татарсько-молдавські війська переважали кількісно польсько-литовсько-козацькі сили у кілька разів (Neculce, 1990, с. 315). Вони сходу атакували центр та лівий фланг коронного війська, але завдяки вмільм діям С. Яблоновського безпеку вдалося відвернути. Поки тривав бій на лівому фланзі, османська армія атакувала правий фланг з метою прорвати його. Там знаходився козацький табір з гетьманом А. Могилою та полковниками С. Палієм і Гришком. Деякий час вони витримували натиск противника, проте після трьохгодинного кровопролитного бою козацькі загони почали відступати до центру. Їм на допомогу С. Яблоновський кинув у бій литовські хоругви, після чого фронт знову вирівнявся (Чухліб, 2007, с. 245). Бій тривав до вечора, однак усі спроби обійти та оточити коронне військо не вдалися. Загалом бій 1 жовтня завершився безрезультатно, хоча можна говорити про відносні успіхи польської сторони, якій довелося зосередитися на захисті.

Основна битва розпочалася 3 жовтня 1685 р., коли турецько-татарські загони спробували переправитися через р. Гуків (ліву притоку р. Прут), однак коронні війська мушкетним і гарматним вогнем завдали їм значних втрат. У розпалі бойових дій польська кіннота здійснила наступ на позиції османів, проте контрнаступ молдавських вершників, очолюваних господарем К. Кантеміром, ледь не призвів до погрому коронних військ. С. Яблоновський, кинувши у бій проти молдаван панцерні короги, а наступ татар і яничарів стримавши фронтальним вогнем з рушниць та гармат, зумів відвести основні війська в укріплений табір (Федокук, Грицкан-Дідковський, 2000, с. 65–66).

Польсько-литовські та козацькі війська упродовж кількох діб вдало відбивали усі напади переважаючих османських військ, маючи на озброєнні кращу артилерію та вогнепальну зброю. С. Яблоновський, дізнавшись про зміну татарських позицій з метою перегородити їм шлях, змушений був залишити добре укріплений табір під Боянами і відступити за Дністер у ніч з 9 на 10 жовтня (Власова, 1980, с. 40–41). Козацький Літопис Самовидця повідомляв, що «на Буковині їх (поляків – Авт.) турецьке військо обложило з ордами великими між Прутом і Дністром, що до них з великою шкодою війська і всього табору прийшло, і заледве вийшли (з Буковини – Авт.)» (Скаба, 1971, с. 141). Автор поділяє думку О. Масана, що вони повинні були «відійти до Дністра саме через ліси Хотинської височини» (Масан, 2005, с. 121), очевидно поблизу с. Раранче однією з небагатьох лісових доріг.

За припущенням В. Коржика, було три ймовірні напрямки відступу коронних військ: 1) від с. Топорівці до с. Чорнівка, через перевал до с. Добринівці із виходом до р. Дністер; 2) від с. Топорівці до м. Савчино і далі до спуску біля с. Ржавинці, з подальшим виходом до Дністра; 3) від с. Грозинці до долини р. Онут і с. Ржавинці. Дослідник зазначає, що «у всіх трьох випадках пересуватися доводилось вузькими лісовими важко прохідними дорогами, що стало причиною залишення при відході майже всього обозу», оскільки «довжина маршової піхотної колони (щонайменше 12 км) та відстань (від 12 до 14 км), відступ відбувався нешвидко, у ар'єргардних і флангових боях з чисельно переважаючим супротивником» (Коржик, 2018, с. 266).

11 жовтня коронне військо С. Яблоновського залишило ліси Буковини та рушило у напрямку до села Жучка, де того ж дня відбулося бойове зіткнення з ворогом. Бій під Жучкою був досить кровопролитним і обидві армії зазнали значних втрат. Після битви військам С. Яблоновського вдалося повернутися до Польщі (Markowicz, 2013, с.185). Отже, ні османи, ні поляки з литовцями та козаками вирішальної перемоги так і не зуміли здобути. На боці осман у цих битвах активними діями відзначився молдавський господар К. Кантемір. Попри відступ коронних військ, польський король не полишав намірів готувати новий похід у Молдавію вже у 1686 р.

Виснажливі для Речі Посполитої молдавські походи не приносили успіху нікому, окрім Відня. Австрійці обложили Буду, а Порта, побоюючись нових нападів поляків, змушена була концентрувати значні військові сили у Молдавії, не мала змоги допомогти обложеним військам в Угорщині. Окрім того, правлячі кола Австрії почали проявляти свій інтерес до Молдавії та Валахії (Грицкан-Дідковський, 1996, с. 77).

План військових дій, розроблений королем на 1686 р., передбачав переправу через Дністер і проведення наступу на Дунай, взяття під контроль Молдавії та Валахії. Пізніше Я. Собеський планував напад і знищення військових сил буджацьких татар. Завдяки цим успіхам турки були б відрізані від Молдавії та Кам'янець-Подільського, що змусило б гарнізон цієї фортеці капітулювати та повернути її до рук Польщі (Markowicz, 2013, с.185-186).

Влітку 1686 р. до військового табору Яна III Собеського, який вирушив «на допомогу цесарю римському проти турок» до Молдавії, приходять українські козаки. Участь у черговому молдавському поході 36-тисячної польсько-литовської армії взяли близько 6 тис. козаків, серед яких 2 тисячі 700 запорожців (Чухліб, 2007, с. 246). Також до коронного війська приєдналися 5 тис. молдаван, які відмовили господарю К. Кантеміру у послуху, однак, на думку К. Грицкана-Дідкавського, вони не були надійними союзниками (Грицкан-Дідковський, 1996, с. 77).

Коронні війська зосереджувалися на Дністрі поблизу Хотина, звідки 21 липня через буковинські землі на чолі з королем Яном III рушили у Молдавію. Польський король розраховував на військову підтримку господарів Дунайських князівств. Проте молдавський господар К. Кантемір продовжив лавірування між Я. Собеським і турками, залишивши Ясси до того, як туди увійшов польський монарх, для більшої свободи дій, а валаський господар попри лояльність до поляків військової допомоги так і не надав. Уже 15 серпня польсько-литовсько-козацькі війська дійшли до Цецори, а 16 серпня польський король урочисто увійшов до Ясс. Зміцнивши гарнізон молдавської столиці і створивши там склади для війська, він виступив на Буджак (Markowicz, 2013, с. 186).

Зважаючи на значні сили Речі Посполитої, османи застосували проти них тактику «наскок-відхід», тобто уникання генеральної битви. Перешкодити подальшому руху коронних військ було відправлено лише татар, які вивозили населення на південь країни, знищували села, випалювали траву і отруювали криниці (Грицкан-Дідковський, 1996, с. 77). Похід на Буджак виявився надзвичайно важким через сухий і жаркий клімат, степовий характер місцевості. У війську почалася нестача продовольства, а польські воєначальники усе частіше говорили про необхідність припинити цей похід. Тому 2 вересня під Фальчином (приблизно 40 км від Дунаю) Ян III наказав повертатися до Ясс. Після важкого відступу під постійною татарською загрозою 14 вересня нарешті досягнуто Ясс, проте пожежа, яка сталася на військових складах, остаточно перешкодила планам короля (Markowicz, 2013, с. 187). Розвинути успіх полякам завадила також звістка про наближення до Кам'янець-Подільського замку турецького обозу (фуражу та продовольства) і оскільки територія Поділля залишилася практично без захисту, король Польщі віддав наказ відступати на північ Молдавії. Проте завадити османам доставити вантаж до Кам'янца так і не вдалося (Масан, 2005, с.122).

Коронні війська у результаті багатьох дрібних сутичок з турецько-татарсько-молдавськими підрозділами втратили майже третину свого війська (Чухліб, 2007, с. 246). Відомо, що 3 жовтня 1686 р. гусарські загони під командуванням М. Ф. Ржевуського воювали з татарами під Сучавою (Hundert, 2019, с. 75). А вже 13 жовтня вони перетнули польсько-молдавський кордон під Снятином, що стало завершенням молдавського походу (Markowicz, 2013, с. 187). На думку автора, коронні війська повинні були повертатися до Польщі тим самим шляхом, яким і

прийшли, тобто через територію Чернівецької і Хотинської волостей. Так, молдавська кампанія Яна Собеського у 1686 р. не дала бажаних результатів.

Для Речі Посполитої молдавські походи 1683–1686 рр. закінчилися повним провалом, проте постійна польська активність на Дунайському фронті відіграла важливу роль у загальній діяльності Священної Ліги, а кампанія 1686 р. зокрема, оскільки зв'язала частину військ Порту і дозволила армії Габсбургів захопити Буду та фактично захопити всю Угорщину.

Тривалі військові дії на території північномолдавських земель та в сусідніх краях значно виснажували населення і їхню землю. Голод став постійним явищем. Зокрема, у 1686 р. внаслідок голоду у Молдавії, який відбувся через посуху і неврожай, померло багато людей (Добрянський, Макар, Масан, 2002, с. 108).

Незважаючи на відступ польських військ із більшості окупованих територій, Ян III не здавався і в 1687 р. підготував ще одну експедицію у Молдавію. Цього разу її мав очолити С. Яблоновський разом із королевичем Якубом. Проте під Кам'янцем коронне військо застрягло при облозі фортеці й до Молдавії не дійшло. А тим часом у середині березня 1687 р. до Польщі був направлений молдавський посол для укладення договору, який зустрівся з королем, очевидно, у квітні. Однак з невідомих причин угода так і не була укладена, а військові дії на молдавському кордоні та часті рейди на територію Молдавії не сприяли налагодженню їхніх відносин (Czamańska, 2019, с. 356–357).

Основним негативним наслідком для Чернівецької і Хотинської волостей у цей час було перебування на зазначених землях військових загонів, сформованих з молдавських і польських найманців. Зокрема, польський король, прагнучи зберегти раніше захоплені північномолдавські землі, у 1687 р. розквартирував свої війська у Василеві, Орошанах, Кіцмані, а в Банилові, Глиниці, Чернівцях та Кучурові (Великому) перебували молдавські загоны К. Туркула (Neculce, 1990, с. 320). Про ці події писав Р. Ф. Кайндль, зазначаючи, що ці військові загоны «завдали багато нещастя Чернівцям», «велика частина Буковини потрапила тоді під панування Польщі», а «у Чернівцях та інших населених пунктах були встановлені гарнізони» (Кайндль, 2005, с. 30). Очевидно, вони час від часу здійснювали напади на турецькі й татарські війська, грабуючи їхні обози.

21 червня 1687 р. у Яворові король Польщі видав «Універсал до Землі Молдавської», за яким виходець із Буковини, ротмістр коронного війська К. Туркул був призначений губернатором Чернівецького повіту (Масан, 2009, с. 41), оскільки завоював велику довіру у Яна III. Зокрема, в цьому документі зазначалося «проголосити шляхтича Туркула, нашого ротмістра (...) генеральним суддею й управителем Чернівецького повіту» (Bogdan, 1900, с. 166). О. Масан слушно зауважив, що «розміщення військ на постійній основі та призначення королівського ротмістра керівником судової й адміністративної влади в Чернівецькому повіті фактично були першими кроками до анексії північної частини Буковини Річчю Посполитою» (Масан, 2005, с. 122). Про спробу анексії північної Молдавії повідомляв також М. Чучко (Боднарюк, Чучко, 2018, с. 166).

Річ Посполита на деякий час відмовилася від подальших спроб підкорити всю Молдавію, зосередившись на спробах повернути Кам'янець з-під контролю османів, але, на жаль, і ці задуми не вдалося реалізувати. Проте на початку 1688 р. були відновлені польсько-молдавські перемовини. Їхнім наслідком стало видання Яном III Собеським «Охоронного привілею Молдавії» від 26 травня 1688 р. Згідно з документом король займав Молдавську державу, а господаря брав під свій захист, забезпечивши К. Кантеміру довічне правління та зберігши усі права для бояр і духовенства, надавши їм окремі привілеї. Проте, на думку І. Чаманської, усе вказувало на те, що ці документи залишаться лише односторонніми актами (Czamańska, 2019, с. 357).

Але на початку 1690 р. був укладений договір між Молдавією та Австрією. За його умовами молдавський господар ставав васалом імператора Леопольда I, проте зберігав за собою право на спадкове правління у державі. Наприкінці серпня 1690 р. Порта завдала поразки австрійським військам у бою під Зарнешти, ліквідувавши так загрозу австрійської окупації Молдавії. Проте в цей час відбувається активізація дипломатичної та військової боротьби Речі Посполитої за молдавські землі (Драгнев, 1987, с. 235). Дізнавшись про таємну угоду з австрійцями, поляки ввели на територію Північної Молдавії додаткові військові загоны (Ботушанський, 1998, с. 54).

Існує думка, що згадані вище польсько-молдавські військові формування брали активну участь у наступному молдавському поході С. Яблоновського на Сучаву восени 1690 р. Закріпившись на півночі Молдавії, Ян III прагнув зробити те ж саме і на заході, оскільки після Трансільванії Порта могла поступитися Габсбургам і Молдавією (Власова, 1980, с. 92). Зокрема, джерела вказують на те, що у 1690 р. коронні війська рушили русинським шляхом від Бариша до Незвища за Дністром, потім через Снятин до Лужан. Звідти вони пішли до Сучави, Сучавиці, Драгомирни, залишивши комендантом у Сучаві оберштер-лейтенанта Харстала (Hundert, 2019a,

с. 290). Шлях від Снятина до Сучави пролягав через населені пункти Чернівецької волості, розміщені на польсько-молдавському прикордонні, населення яких потерпало від коронних військ. Отже, і цього разу кінцевої мети походу не було досягнуто.

У цьому ж році, заручившись підтримкою Австрії, король Польщі отримав від Леопольда I право захопити Молдавію, незважаючи на укладений раніше договір з молдавським господарем. Проте австрійський монарх залишив за собою можливість майбутнього завоювання Валахії. Зadowolений таким поворотом подій Ян III, який також мав підтримку сейму, почав планувати молдавську кампанію на 1691 р. Зокрема, у квітні цього року на раді Сенату він добився схвалення наступного молдавського походу. Приблизно 30-ти тисячна армія під особистим командуванням польського короля мала увійти до Молдавії, а після її завоювання розпочати спільні дії з австрійською армією на угорському та трансільванському напрямках. Його план передбачав також необхідність оволодіння Сороцькою фортецею, щоб перекрити усі шляхи постачання продовольства і боеприпасів до Кам'янця (Markowicz, 2013, с. 188–189).

Наприкінці серпня 1691 р. польський король здійснює чергову спробу завоювати Молдавську державу. Після переправи через Прут біля Снятина коронне військо рушило через Ленківці до Боян. Там уперше підтверджено присутність татарських військ на річці Прут, але спровокувати їх на бій не вдалося, оскільки ординці знову використали проти поляків тактику постійного ухиляння від бою, виснажуючи коронне військо своїми нападами. Далі вони рушили лівим берегом р. Прут у бік с. Перерита (село в Бричанському районі Молдови), досягнувши якого 12–13 вересня все ж вступили у бій з татарськими загонами. Завдяки сильному вогню артилерії, піхоти та драгунів, ординці були розбиті (Sarneski, 1958, с. 5–6). Згодом вони переправилися через р. Прут і попрямували у бік столичних Ясс.

Під час походу 1691 р. польський король видав універсал до господаря і всіх молдавських станів, у якому зазначалося, що саме Ян III є їхнім законним сюзереном, обіцяючи звільнити Молдавію від турецького рабства, а також зберегти їхні «права та вольності» (Sarneski, 1958, с. 14–16), але так і не знайшов порозуміння з найвпливовішими боярами. Однією із причин цього, на думку Т. Чухліба, була відмова Речі Посполитої від військової допомоги у 1689–1690 рр., коли Молдавії загрожували вторгненням габсбургські війська (Чухліб, 2009, с. 25).

Я. Собеський все ще сподівався, що К. Кантемір перейде на польський бік. Однак він і цього разу не підтримав польського короля. Почувши про наближення війська Яна III, молдавський господар покинув свою столицю і подався до татарського табору, продовжуючи підтримувати Порту. Проте ця подія не змінила королівських планів, тому вирішено продовжити похід у бік Ясс, сподіваючись, що татаро-молдавські війська, які перегородили шлях до міста коронній армії, є слабкими, їх легко розбити або взагалі вони не будуть воювати (Markowicz, 2013, с. 189).

У вересні 1691 р. козаки полковника Самійла Івановича (Самуся) допомогли королівському комісару С. Друшкевичу оволодіти Сороцькою фортецею, яка була важливим оборонним пунктом на північному сході Молдавії, допомагаючи полякам утримувати її упродовж 1692–1693 рр. (Sarneski, 1958, с. 355).

Проти поляків знову була використана тактика «випаленої землі», а союзна Австрія так і не надала Яну III військової допомоги. До кінця вересня продовольчі запаси коронної армії закінчилися, тому вирішено відмовитися від походу на Ясси і рушити до м. Роман (місто на північному сході Румунії), сподіваючись, що туди прибудуть обози з провізією (Sarneski, 1958, с. 14). Проте це місто не підходило для створення там укріпленого табору, тому виникла необхідність спробувати захопити місто Нямц і його фортецю. 13 жовтня армія Яна III стояла уже під м. Нямц, ведучи по дорозі дрібні сутички з татарами. Місто капітулювало наступного дня в результаті артилерійського вогню, який ефективно вів М. Конський. Розмістивши у фортеці свій гарнізон і частково забезпечивши себе продовольством, Я. Собеський прагнув продовжити рух до Дунаю. Проте армійське командування вирішило здійснити відступ до Речі Посполитої, на що король мусив погодитися. Відпочивши в Сучаві, вони рушили до Снятина, в районі якого наприкінці жовтня 1691 р. перетнули кордон і повернулися на батьківщину (Markowicz, 2013, с. 190).

У боротьбі проти татарсько-молдавських загонів відзначився вищезгаданий ротмістр, а згодом і полковник коронного війська Костянтин Туркул (Туркулець), який командував «волоськими корогами» (Sarneski, 1958, с. 12). Його рід був нагороджений благородним титулом самим польським королем ще у 1676 р. (Масан, 2003, с. 200).

Через брак у Сучаві добротних фортифікаційних укріплень, які були зруйновані внаслідок потужного землетрусу у 1684 р., король Я. Собеський наказав збудувати для своєї залоги (гарнізону) земляні укріплення у північно-західній частині міста (Чучко, 2012, с. 122).

Тож у військовому відношенні експедиція була доволі успішною. Майже всі великі фортеці Північної Молдавії перебували в руках поляків: Сорока, Сучава, Нямц, Кимполунг і деякі укріплені монастирі. Зважаючи на те, що з часів попередніх молдавських походів польська армія

володіла Хотиним і Чернівецькою волостю, баланс здобутків військових об'єктів у районі бойових дій становив майже сто відсотків (Szamańska, 2019, с. 358–359). Слід зазначити, що в цей час Хотинська фортеця перестала відігравати своє стратегічне значення, а її роль форпосту на польсько-молдавському прикордонні тимчасово припинилася. Так, у результаті захоплення коронними військами Нямцу, Сучави і Сорок були розширені північні та східні кодони займаних поляками молдавських земель.

З огляду на те, що цей похід відбувався в осінню пору, з вересня до початку листопада 1691 р. коронне військо зазнало чималих втрат від дощів, холоду, снігопадів, нестачі їжі та загибелі значної кількості коней, поляки недорахувалися близько 1,5 тис. воїнів, залишили артилерію та чимало іншої зброї, закопавши їх у лісах біля с. Ропча (Neculce, 1990, с. 321; Масан, 2009, с. 41–42; Сперальский, 2001, с. 179–180). Зокрема, писемні джерела вказують на те, що «війна зі стихією, втрата спорядження, коней, возів, втома, до того ж, одинадцять днів снігу, дощу, морозу, змусили поляків закопати гармати та всю амуніцію за Серетом та повертатися ні з чим» (Hundert, 2019a, с. 290–291). Отже, основної мети молдавського походу 1691 р. не було досягнуто, тому король Ян III змушений повертатися до Польщі з чималими військовими втратами, завершивши цей похід.

Не досягнувши бажаних результатів військовим шляхом, поляки спробували вирішити їх дипломатично. З цією метою влітку 1692 р. розпочато мирні переговори між Польщею і Портою. В обмін на мир султан зобов'язувався повернути Кам'янець-Подільський під владу Польщі. Проте польський король висунув вимогу уступити йому Молдавію разом із Буковиною (Neculce, 1990, с. 321; Власова, 1980, с. 122–123). Тож консенсусу так і не було досягнуто.

На думку деяких дослідників, польсько-молдавські військові загопи, очолювані старостою Чернівецького повіту К. Туркулом, які розміщувалися у населених пунктах Чернівецької і Хотинської волостей, і надалі продовжували здійснювати рейди вглиб молдавських земель (Масан, 2005, с. 123; Сперальский, 2001, с. 180).

Навесні 1694 р. Осаяна Порта погодилася розпочати переговори з європейськими державами Священної ліги, які відбулися у м. Стрий, що під Львовом. На них був присутній і Ян Собеський. На думку В. Артамонова, «у тому ж (1694 р. – Авт.) С. Яблоновський здійснив черговий безуспішний похід на Молдавію» (Артамонов, 2001, с. 314). Однак після 1691 р. поляки не здійснювали жодного нападу на молдавські землі. Це твердження відноситься до домислів, або є неправильним хронологічним трактуванням походу С. Яблоновського 1690 р.

На початку 1695 р. новим султаном Туреччини стає Мустафа II (1695–1703 pp.) (Stanford, 2002, с. 223). Тоді ж молдавським господарем призначили Антіоха Кантеміра (1695–1700 pp.). Йому вдалося стабілізувати внутрішньо- та зовнішньополітичне становище в Молдавії, а також встановити мирні відносини з Польщею (Стати, 2002, с. 151), оскільки попередні господарі постійно зраджували поляків.

17 червня 1696 р. помер польський король Ян III Собеський. Всередині країни почалося «безкоролів'я» та боротьба різних претендентів за владу (Артамонов, 2001, с. 316). Отже, про війну з Османською імперією не могло бути і речі, а претензії Польщі на Чернівецьку, Сучавську, Хотинську і Сороцьку волості так і не стали втілювати у життя.

Висновки. У другій половині XVII ст. територія Буковини стала об'єктом протистояння між Османською імперією та Річчю Посполитою. Османи розглядали буковинські землі як плацдарм для нападу на території Речі Посполитої. Проте у 80-х – 90-х роках XVII ст. вже Польща почала використовувати ці землі для нападів на Молдавію, яка залишалася васалом Порти. Відносини між обома державами були досить напруженими, що вилилося у тривалу війну. Значна частина воєнних кампаній, організованих Яном Собеським, відбувалася на території Чернівецької і Хотинської волостей. Саме під час молдавських походів Яна III навколишні землі зазнали чималих спустошень арміями обох сторін, а воєнно-політичне становище північномолдавських волостей було досить складним та напруженим. Результатом тривалого польсько-османського протистояння у регіоні стало збільшення економічних вимог, частих постоях турецьких, татарських, польських та інших військ, демографічних втрат.

Подяка. Висловлюю щире вдячність працівникам бібліотек за сприяння в опрацюванні джерел.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження, авторства та публікації цієї статті.

Джерела та література:

Bogdan, I. (ред.). (1900). *Documente privitoare la istoria Românilor. Urmare la colecțiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki*. Supl. II, Vol. III, fasc. 1: 1641–1703. Documente culese din Archive și Biblioteci polone. București. 312 p.

Cantacuzino, C. (1997). *Istoria Țării Românești*. Chișinău: Litera, 288 p.

-
- Czamańska, I.** (2019). Jan III Sobieski wobec księstw rumuńskich i powstania węgierskiego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 146, 2. S. 347–362. <https://doi.org/10.4467/20844069PH.19.017.9913>
- Hodoș, N.** (ред.). (1912). *Documente privitoare la istoria Românilor culese de E. Hurmuzaki*: Vol. 16: Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1603–1824). București: Academiei Române, 1265 p.
- Hundert, Z.** (2019). Porucznicy husarii koronnej w kampanii moldawskiej 1686 roku. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica*, 104. S. 61–79. <https://doi.org/10.18778/0208-6050.104.05>
- Hundert, Z.** (2019). Streszczenie diariusza wojennego Kazimierza Dłużewskiego z lat 1683–1696. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, t. 146, 1, S. 279–296. <https://doi.org/10.4467/20844069PH.19.015.10280>
- Markowicz, M.** (2013). Mołdawia w powieścińskiej polityce Jana III Sobieskiego (1684–1691). *Republica Moldova între Este și Vest. Opțiunile tinerețului la etapa actuală*. Chișinău: Univ. de Stat Tiraspol cu sediul la Chișinău, P. 177–191.
- Neculce, I.** (1990). Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1662–1743). *Ureche G., Costin M, Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei: Cronici*. T. Celac (red.). Chișinău: Hyperion. P. 280–472.
- Piątek, M.** (2016). «Pamiętne uprowadzenie wojska z cieśni bukowińskiej...» Stanisława Wincentego Jabłonowskiego – edycja krytyczna «Pieśni czwartej» poematu. *Meluzyna, Nr 2 (5) Rocznik III*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. S. 107–128.
- Sarnecki, K.** (1958). *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego. Dziennik i relacje z lat 1691–1696*. Oprac. J. Woliński. Wrocław, 426 s.
- Stanford, J. Shaw.** (2002). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. V.1. Empire of the Gazis: the rise and decline of the Ottoman Empire, 1280–1808. Cambridge: University press. 368 p.
- Wasilewski, W.** (2002). *Wyprawa bukowińska Stanisława Jabłonowskiego w 1685 roku*. Warszawa: Neriton. 317 s.
- Wójcik, Z.** (1983). *Jan Sobieski 1629-1696*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 617 s.
- Артамонов, В.А.** (2001). Страны Восточной Европы в войне с Османской империей (1683–1699). *Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-восточной Европы в XVII в.* 2, С. 295–328.
- Боднарюк, Б. М., Чучко, М. К.** (2018). Буковинское село Великий Кучуров и его жители в молдавский период. *Русин*. 51, 1. С. 162–178.
- Ботушанський, В.** (відп. ред.) (1998). *Буковина: історичний нарис*. Чернівці: Зелена Буковина. 416 с.
- Величко, С. В.** (1991). *Літопис*. У 2 т. Мишанич О.В. (відп. ред.). Т. 2. Київ: Дніпро. 642 с.
- Власова, Л. В.** (1980). *Молдавско-польские политические связи в последней четверти XVII – начале XVIII в.* Кишинев: Штиинца, 166 с.
- Грицкан-Дідковський, К. В.** (1996). Польсько-молдавські відносини в другій половині XVII ст. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії: Збірник наук. статей*. Чернівці: Рута, 1. С. 72–80.
- Дамьян, В.** (2008). Казацко-молдавские отношения в период правления молдавского господаря Георгия Дуки (1678–1683). *Україна в Центрально-Східній Європі* (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). Київ, 8. С. 92–104.
- Добржанський, О., Макар, Ю., Масан, О.** (2002). *Хотинщина: історичний нарис*. Чернівці: Молодий буковинець. 462 с.
- Драгнев, Д. М.** (отв. ред.) (1987). *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.)*. Кишинев: Штиинца. 464 с.
- Жуковський, А.** (1991). *Історія Буковини*. Ч.1. Чернівці: Час. 120 с.
- Кайндль, Р. Ф.** (2005). *Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодні*. Чернівці: Зелена Буковина. 300 с.
- Коржик, В.** (2018). Шляхи військових подій: Буковина, XIV–XVIII ст. *Археологія і давня історія України*, 1. С. 261–269.
- Масан, О.** (2003). Буковинці в арміях іноземних держав наприкінці XVII – на початку XVIII ст. *Питання історії України: Зб. наук. статей*. Чернівці: Зелена Буковина, 6. С. 197–203.
- Масан, О.** (2005). Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. Ботушанський В. М. (отв. ред.) *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.)*. Чернівці: Рута. С. 9–168.
- Масан, О.** (2009). Чернівці у другій половині XIV–XVIII ст. (до 1775 р.) *Чернівці. Історія і сучасність*. Чернівці: Зелена Буковина. С. 23–74.
- Семенова, Л. Е.** (2006). *Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической истории)*. Москва: Индрик. 432 с.
- Скаба, А. Д.** (відп. ред.) (1971). *Літопис Самовидця*. Київ: Наукова думка. 175 с.

- Советов, П. В.** (2010). Мирон Костин и его эпоха (1633–1691). *Stratum plus*. 6, С. 61–71.
- Сперальский, З.** (2001). *Молдавские авантюры*. Бэлць: б.и. 192 с.
- Стати, В.** (2002). *История Молдовы*. Кишинев: Ф.Е.Р. «Tipografia Centrală». 480 с.
- Трубчанинов, С. В.** (2001). Походи польських і козацьких загонів у Молдавське князівство у 80-х рр. XVII ст. Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 5 жовтня 2000 р., Чернівці. Чернівці: Золоті литаври. С. 28–31.
- Федорук, А., Грицкан-Дідковський, К.** (2000). До проблеми Боянської битви. *Буковина – мій рідний край: Третя історико-краєзнавча конференція. Чернівці, 17 травня 1998 р.* Матеріали. Чернівці: Золоті литаври. С. 65–66.
- Чухліб, Т.** (2007). Українське гетьманство у війні європейської Священної Ліги з Османською імперією 1684–1699 рр. *Terra cossacorum: студії з давньої історії України*. Київ: Інститут історії України НАНУ. С. 233–260.
- Чухліб, Т.** (2008). Зимовий похід 1683/1684 рр. українського козацтва проти Османів до причорноморського Степу. *Надчорномор'я у IX ст. до н.е. – на початку XIX ст.: студії з історії та археології*. Київ: Інститут історії України НАНУ, С. 163–180.
- Чухліб, Т.** (2009). *Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648-1721 рр.* Київ: Вид. ім. О. Теліги, 616 с.
- Чучко, М.** (2012). Сучава у кінці XIV – третій чверті XVIII ст.: від «стольного града» молдавських воевод до повітового центру Буковини. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. Чернівці–Вижниця, 1 (33)*. С. 111–126.

Oleksii V. Balukh

Chernivtsi Y. Fed'kovych National University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

The Northern Volosts of Moldavia in the Foreign Policy of Jan III Sobieski (1683–1696).

Abstract. *The purpose of the investigation is to provide comprehensive coverage, based on the analysis of sources and monographic literature, of the military and political situation in the northern regions of Moldavia (Chernivtsi and Khotyn Volosts) during the Moldavian campaigns of John III Sobieski in 1683–1696. The research methods are based on the concrete historical research approach – historicism, objectivity, comprehensiveness and integrity, systematicity, as well as on methods of analysis and synthesis, historical-comparative, problem-chronological. The scientific novelty of the paper lies in a comprehensive study of the run and consequences of the armed confrontation between the the Polish-Lithuanian-Cossack and Turkish-Tatar-Moldavian troops on the border territories of Chernivtsi and Khotyn Volosts with Poland in 1683–1696.*

Conclusions. *In the second half of the 17th century the rivalry between Turkey and Poland in Central-Eastern Europe intensified, and Moldavia continued to be a vassal dependency of the Porte. The Polish king Jan III tried to keep Moldavia in his sphere of influence, carrying out Moldavian expeditions. On the territories of Chernivtsi and Khotyn Volosts Polish, Lithuanian and Cossack troops, on the one hand, and Turkish-Tatar troops, on the other, were constantly engaged in military operations, causing significant damage, destruction and looting to these lands. The Khotyn fortress ceased to play its strategic role, and its role as an outpost on the Polish-Moldovan border temporarily declined. So, the Bukovyna lands became an arena of the struggle between the Ottoman Empire and the Polish-Lithuanian Commonwealth, as both countries sought to extend their power to Moldavia, and thus the territory of Northern Bukovyna, during 1683–1696.*

Key words: *Moldavia, military-political relations, Polish–Lithuanian Commonwealth, Ottoman Empire, Chernivtsi and Khotyn volosts, Bukovyna lands, Jan III Sobieski.*

References:

- Bogdan, I.** (ред.). (1900). *Documente privitoare la istoria Românilor. Urmare la colectiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki*. Supl. II, Vol. III, fasc. 1: 1641–1703. Documente culese din Archive și Biblioteci polone. București. 312 p. [in Romanian].
- Cantacuzino, C.** (1997). *Istoria Țării Românești*. Chișinău: Litera, 288 p. [in Romanian].
- Czarnańska, I.** (2019). Jan III Sobieski wobec księstw rumuńskich i powstania węgierskiego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 146, 2. S. 347–362. [in Polish]. <https://doi.org/10.4467/20844069PH.19.017.9913>
- Hodoș, N.** (ред.). (1912). *Documente privitoare la istoria Românilor culese de E. Hurmuzaki*: Vol. 16: Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1603–1824). București: Academiei Române, 1265 p. [in Romanian].
- Hundert, Z.** (2019). Porucznicy husarii koronnej w kampanii moldawskiej 1686 roku. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica*, 104. S. 61–79. [in Polish]. <https://doi.org/10.18778/0208-6050.104.05>

-
- Hundert, Z.** (2019). Streszczenie diariusza wojennego Kazimierza Dłużewskiego z lat 1683–1696. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, t. 146, 1, S. 279–296. [in Polish]. <https://doi.org/10.4467/20844069PH.19.015.10280>
- Markowicz, M.** (2013). Mołdawia w powiedeńskiej polityce Jana III Sobieskiego (1684–1691). *Republica Moldova între Este și Vest. Opțiunile tineretului la etapa actuală*. Chișinău: Univ. de Stat Tiraspol cu sediul la Chișinău, P. 177–191. [in Polish].
- Neculce, I.** (1990). Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1662–1743). *Ureche G., Costin M, Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei: Cronici*. T. Celac (red.). Chișinău: Hyperion. P. 280–472. [in Romanian].
- Piątek, M.** (2016). «Pamiętne uprowadzenie wojska z cieśni bukowińskiej...» Stanisława Wincentego Jabłonowskiego – edycja krytyczna «Pieśni czwartej» poematu. *Meluzyna, Nr 2 (5) Rocznik III*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. S. 107–128. [in Polish].
- Sarnecki, K.** (1958). *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego. Diariusz i relacje z lat 1691–1696*. Oprac. J. Woliński. Wrocław, 426 s. [in Polish].
- Stanford, J. Shaw.** (2002). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. V.1. Empire of the Gazis: the rise and decline of the Ottoman Empire, 1280–1808. Cambridge: University press. 368 p. [in English].
- Wasilewski, W.** (2002). *Wyprawa bukowińska Stanisława Jabłonowskiego w 1685 roku*. Warszawa: Neriton. 317 s. [in Polish].
- Wójcik, Z.** (1983). *Jan Sobieski 1629–1696*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 617 s. [in Polish].
- Artamonov, V. A.** (2001). Strani Vostochnoi Yevropi v voine s Osmanskoj imperiei (1683–1699) [European countries during the war with the Ottoman Empire (1683–1699)]. *Osmanskaia imperiia i strany Tsentral'noi, Vostochnoi i Iugo-Vostochnoi Evropy v XVII v.* Moskva: «Pamiatniki istoricheskoi mysli», 2. 295–328 [in Russian].
- Bodnaryuk, B. M., Chuchko, M. K.** (2018). Bukovinskoe selo Velikii Kuchurov i yego zhiteli v moldavskii period [Bukovinian village Velyky Kuchurov and its inhabitants in the Moldavian period]. *Rusin*. 51, 1. S. 162–178. [in Russian].
- Botushanskyi, V. M.** (Ed.). (1998). *Bukovyna: istorychnyi narys* [Bukovyna: a historical essay]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 416 s. [in Ukrainian].
- Velychko, S. V.** (1991). *Litopys* [Chronicle]. U 2 t. Myshanych O.V. (vidp. red.). T. 2. Kyiv: Dnipro. 642 s. [in Ukrainian].
- Vlasova, L. V.** (1980). *Moldavsko-polskie politicheskie svyazi v poslednei chetverti XVII – nachale XVIII v.* [Moldavian-Polish political relations in the last quarter of the 18th century – the beginning of the 18th century]. Kishinev: Shtiintsa, 166 s. [in Russian].
- Hrytskan-Didkovskiy, K. V.** (1996). Polsko-moldavski vidnosyny v druhii polovyni XVII st. [Polish-Moldavian relations in the second half of the 17th century]. *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkhеолоhii yetnohrafii: Zbirnyk nauk. statei*. Chernivtsi: Ruta, 1. S. 72–80. [in Ukrainian].
- Damyán, V.** (2008). Kazatsko-moldavskie otnosheniya v period pravleniya moldavskogo gospodarya Georgiya Duki (1678–1683) [Cossack-Moldavian relations during the reign of the Moldavian ruler G. Duca (1678–1683)]. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi (z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.)*. Kyiv, 8. C. 92–104. [in Russian].
- Dobrzhanskyi, O., Makar, Yu., Masan, O.** (2002). *Khotynshchyna: istorychnyi narys* [Khotynshchyna: historical essays]. Chernivtsi: Molodyi bukovynets. 462 s.
- Dragnev, D. M.** (1987). *Ocherky vneshnepolytycheskoi ystoriy Moldavskoho kniazhestva (posledniaia tret' XIV – nachalo XIX v.)* [Essays on the foreign policy history of the Moldavian Principality (the last third of the 14th – the beginning of the 19th century)]. Kyshynev: Shtyyntsa, 464 s. [in Russian].
- Zhukovskiy, A.** (1991). *Istoriia Bukovyny* [History of Bukovina]. (Ch.1: do 1774 r.). Chernivtsi: Chas, 120 s. [in Ukrainian].
- Kaindl, R. F.** (2005). *Istoriia Chernivtsiv vid naidavnishykh chasiv do sohodennia* [History of Chernivtsi from the earliest times to modern times]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. 300 s. [in Ukrainian].
- Korzhuk, V.** (2018). Shliakhy viiskovykh podii: Bukovyna, XIV–XVIII st. [The path of age events: Bukovyna, 14th–18th centuries.]. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1. S. 261–269. [in Ukrainian].
- Masan, O.** (2003). Bukovyntsi v armiiakh inozemnykh derzhav naprykintsy XVII – na pochatku XVIII st. [Bukovynians in the armies of foreign countries at the end of the 18th century – at the beginning of the 18th century.]. *Pytannia istorii Ukrainy: Zb. nauk. statei*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 6. S. 197–203. [in Ukrainian].
- Masan, O.** (2005). Bukovyna yak obiekt mizhnarodnykh vidnosyn z davnykh chasiv do 1774 r. [Bukovyna as an object of international relations from ancient times to 1774]. *Bukovyna v konteksti yevropeiskykh mizhnarodnykh vidnosyn (z davnykh chasiv do seredyiny XX st.): [Kol.monohr.]*. Chernivtsi: Ruta, s.9–168. [in Ukrainian].

- Masan, O.** (2009). Chernivtsi v druhii polovyni XIV–XVIII st. (do 1775 r.) [Chernivtsi in the second half of XIV – XVIII centuries. (until 1775)]. *Chernivtsi: Istorii i suchasnist (Yuvileine vydannia do 600-richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto)*. [Kol. monohrafiia]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, s. 23–74. [in Ukrainian].
- Semenova, L.** (2006). *Kniazhestva Valakhyia y Moldavyia. Konets XIV – nachalo XIX v. (Ocherky vneshnepolytycheskoi ystorry)* [Principalities of Wallachia and Moldavia. The end of the XIV – the beginning of the XIX century. (Essays on foreign policy history)], Moskva: Yndryk, 432 s. [in Russian].
- Skaba, A. D.** (vidp. red.) (1971). *Litopys Samovydtisia* [Chronicle of Samovidets]. Kyiv: Naukova dumka. 175 s. [in Ukrainian].
- Sovetov, P. V.** (2010). Miron Kostin i yego epokha (1633–1691) [Miron Costin and his era (1633–1691)]. *Stratum plus*. 6, S. 61–71. [in Russian].
- Speralskiy, Z.** (2001). *Moldavskie avanturyi* [Moldavian adventures]. Belts: b.i., 192 s. [in Russian].
- Stati, V.** (2002). *Istoriya Moldovy* [History of Moldova]. Kishinev: F.E.P. «Tipografia Centrală», 480 s. [in Russian].
- Trubchaninov, S. V.** (2001). Pokhody polskykh i kozatskykh zahoniv u Moldavske kniazivstvo u 80-kh rr. XVII st. [Campaigns of Polish and Cossack units in the Moldavian principality in the 80s of the 18th century]. *Materialy IV Bukovynskoi Mizhnarodnoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii, 5 zhovtnia 2000 r., Chernivtsi*. Chernivtsi: Zoloti lytavry. S. 28–31. [in Ukrainian].
- Fedoruk, A., Hrytskan-Didkovskiy, K.** (2000). Do problemy Boianskoi bytvy [To the problem of the Boian battle]. *Bukovyna – mii ridnyi kraj: Tretia istoryko-kraieznavcha konferentsiia. Chernivtsi, 17 travnia 1998 r. Materialy*. Chernivtsi: Zoloti lytavry. S. 65–66. [in Ukrainian].
- Chukhlib, T.** (2007). Ukrainske hetmanstvo u viini yevropeiskoi Sviashchennoi Lihy z Osmanskoiu imperiieiu 1684–1699 rr. [The Ukrainian Hetmanship in the war of the European Holy League with the Ottoman Empire 1684–1699]. *Terra cossacorum: studii z davnoi istorii Ukrainy*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU. S. 233–260. [in Ukrainian].
- Chukhlib, T.** (2008). Zymovyi pokhid 1683/1684 rr. ukrainskoho kozatstva proty Osmaniv do prychnomorskoho Stepu [The winter campaign of 1683/1684 of the Ukrainian Cossacks against the Ottomans to the Black Sea Steppe]. *Nadchornomoria u IX st. do n.e. – na pochatku XIX st.: studii z istorii ta arkheolohii*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, C. 163–180. [in Ukrainian].
- Chukhlib, T.** (2009). *Kozaky i Monarkhy. Mizhnarodni vidnosyny rannomodernoi Ukrainskoi derzhavy 1648–1721 rr.* [Cossacks and Monarchs. International relations of the early modern Ukrainian state 1648–1721]. Kyiv: Vyd. im. O. Telihy, 616 s. [in Ukrainian].
- Chuchko, M.** (2012). Suchava u kintsi XIV – tretii chverti XVIII st.: vid «stolnoho hrada» moldavskykh voievod do povitovoho tsentru Bukovyny [Suceava at the end of the 14th – the third quarter of the 18th century: from the «capital city» of the Moldavian voivodeships to the district center of Bukovina]. *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkheolohii y etnologii: Zbirnyk naukovykh prats. Chernivtsi–Vyzhnytsia*, 1 (33). S. 111–126. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 11.11.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 24.02.2023 р.